

4.4. TERENY NADRZECZNE W STRUKTURZE PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNEJ BYDGOSZCZY. PROBLEMY ROZWOJU I REWITALIZACJI¹

THE RIVERSIDE AREAS IN THE FUNCTIONAL AND SPATIAL STRUCTURE OF BYDGOSZCZ. DEVELOPMENT AND REVITALISATION PROBLEMS

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono nową i aktualną problematykę badawczą, jaką jest rozwój, rewitalizacja i zagospodarowanie zdegradowanych i zdekapitalizowanych miejskich terenów nadrzecznych. Rewitalizacja terenów nadwodnych jest jednym z najciekawszych problemów ostatnich lat i jedną z tendencji rozwoju europejskich miast. Aktualność problematyki badawczej odnosi się ściśle do lokalnej sytuacji, jaka występuje w Bydgoszczy – miasta, którego rozwój był tak silnie związany z położeniem nadrzecznym nad Wisłą i Brdą. Rzeki te wraz z Kanałem Bydgoskim tworzą oś hydrograficzną miasta, która zdecydowała o ostatecznym kształcie struktury przestrzenno-funkcjonalnej Bydgoszczy. W opracowaniu oprócz rewitalizacji miejskich terenów nadrzecznych na tle struktury przestrzennej Bydgoszczy, wskazano także nadrzeczne, priorytetowe obszary rewitalizacji wraz z propozycją ich zagospodarowania.

Słowa kluczowe: tereny nadrzeczne, rewitalizacja, relacja rzeka – miasto, Bydgoszcz, struktura przestrzenno-funkcjonalna, rekomendacje działań rewitalizacyjnych

ABSTRACT

The article presents new and current research issue that is the development, revitalisation and land management of degraded and decapitalised urban riverside areas. The revitalisation of riverside areas is one of the most interesting phenomena of recent years as well as one of the leading developmental trends in many European cities. Timeliness of the research issue mentioned above refers precisely to a local situation that is found in Bydgoszcz- the city which development was so tightly connected with its location on the banks of the Vistula and Brda rivers. The rivers, together with the Bydgoszcz Canal, form the city's hydrographic axis which

¹ Praca nagrodzona w II Ogólnopolskim Konkursie dla studentów i młodych pracowników nauki na prace naukowo-badawcze dotyczące rewitalizacji terenów zdegradowanych REVITARE 2013 w kategorii projektowo-planistycznej.

determined the definitive shape of Bydgoszcz spatial and functional structure. In the article the spatial structure of the riverside areas in Bydgoszcz was presented as well as the main revitalisation trends of these territories. The priority, riverside revitalisation areas were indicated, together with a proposition of their future management.

Keywords: riverside areas, revitalisation, relationships river - city, city of Bydgoszcz, functional and spatial structure, recommendations of the revitalisation activities

WSTĘP

Obecnie na całym świecie odkrywa się na nowo wartość nabrzeży i terenów nadrzecznych, które w nowych realiach i uwarunkowaniach ekonomicznych, politycznych oraz gospodarczych, w wyniku przekształceń i rewitalizacji polegających na zwracaniu się miast frontem do rzeki, mogą przynosić korzyści gospodarcze przyczyniając się do rozwoju miasta i jego konkurencyjności. Rewitalizacja terenów nadrzecznych i odnowa związków przestrzenno-funkcjonalnych miasta z rzeką jest jednym z głównych wyzwań, przed którymi stoją miasta nadrzeczne [1]. Tereny nadrzeczne są przedmiotem dyskusji, analiz i programów rozwoju miast, ochrony ich środowiska przyrodniczego i mieszkaniowego.

1. TERENY NADRZECZNE JAKO PRZEDMIOT BADAŃ

Problematyka rozwoju i rewitalizacji terenów nadrzecznych została omówiona w pracy doktorskiej autorki [2]. Celem badań było określenie struktury przestrzennej terenów nadrzecznych w Bydgoszczy, wskazanie kierunków rozwoju i rewitalizacji dla tych terenów jak również zaproponowanie zagospodarowania trzech priorytetowych obszarów nadrzecznych.

Realizacja przyjętych celów wymagała przeprowadzenia badań terenowych, w tym inwentaryzacji, kartowania terenu i obserwacji oraz wykorzystania technik wywiadu pogłębionego i zogniskowanego wywiadu grupowego, jak również analizy dokumentów planistycznych i rozwojowych Bydgoszczy.

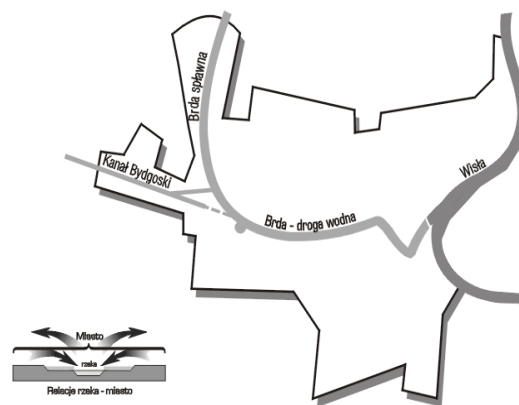
Badaniami objęto tereny nadrzeczne w granicach administracyjnych Bydgoszczy, w tym tereny zabudowane i otwarte, położone wzdłuż rzeki Wisły (13, 8 km), Brdy (28 km), Kanału Bydgoskiego (6,6 km) oraz Starego Kanału Bydgoskiego (około 4 km), (ryc. 1, 2).

Tereny nadrzeczne można zdefiniować jako obszary towarzyszące rzece w jej bezpośrednim otoczeniu, uzależnione od jej dobrodziejstw i zagrożeń oraz tworzące strukturę przestrzenno-funkcjonalną miasta. Pojęcie to obejmuje fragmenty miasta, które użyczają miejsca rzece, tworząc jej ramę funkcjonalną i widokową.

Tak rozumiane tereny nadrzeczne są rozpatrywane w szerszym kontekście, w powiązaniu z hydrotechnicznym systemem wodnym oraz tkanką miejską, ze szczególnym uwzględnieniem relacji między nimi. W systemie tym, wody powierzchniowe obejmują nie tylko misę zbiornika wodnego i łóżysko rzeki, ale również jego brzegi oraz przyległe błonia, stanowiące terasę zalewową. Tworzą w ten sposób niepodzielny system składający się ze strefy wodnej, obejmującej wody i łóżysko rzeki, a także strefy ziemno-wodnej, do której zalicza się brzegi oraz strefy ziemnej z przyległymi błoniami [3].

Rys. 1. Tereny nadrzeczne na tle struktury przestrzennej Bydgoszczy
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 2. System hydrotechniczny w Bydgoszczy, Bydgoski Węzeł Wodny (schemat)
Źródło: opracowanie własne.

2. IDEA ODNOWY ZWIĄZKÓW MIĘDZY MIASTEM A RZEKĄ. EUROPEJSKIE TENDENCJE REWITALIZACJI I ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW NADRZECZNYCH

Relacje przestrzenno-funkcjonalne między miastem a rzeką ewoluowały w długiej historii rozwoju miast od „przenikania” przez „wykluczenie” (zarówno w aspekcie fizycznym, jak i mentalnym) do ponownego „pojednania się” [4, 5, 6]. Rewitalizacja terenów nadrzecznych jest odpowiedzią na proces wcześniejszej degradacji, dezaktualizacji tych przestrzeni oraz jednym ze sposobów ponownego pojednania się rzeki i miasta oraz daje miastom nowy impuls rozwojowy, podnosi ich atrakcyjność na międzynarodowym rynku miast i regionów. Jest też jednym z podstawowych zadań rozwoju i polityki przestrzennej miast nadrzecznych [1, 7, 8, 9]. Rewitalizacja miejskich terenów nadrzecznych wynika z przesłanek ekonomicznych i środowiskowych oraz zależy m.in. od charakteru i wielkości miasta, wielkości rzeki, położenia i roli terenów nadrzecznych w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej miasta [1]. Konieczne jest także dopasowanie skali i intensywności działań do potrzeb miasta.

Zasady rewitalizacji terenów nadrzecznych są formułowane w odniesieniu do ogólnych uwarunkowań i czynników rozwoju miast w okresie poudustrialnym i uzupełnione o specyficzne zasady odnoszące się do waterfrontów i unikatowych walorów związku miasta z wodą.

Rewitalizacja miejskich terenów nadrzecznych w Europie jest coraz częściej ściśle związana z ideą zintegrowanego rozwoju miast. Główne priorytety i kierunki działań w tym zakresie określone zostały w formie „10 Postulatów Zrównoważonego Rozwoju Miejskich Frontów Wodnych” [10]. Nowe, zintegrowane podejście do rozwoju miast nad wodą dotyczy aspektów ekologicznych, urbanistyki nad wodą, dziedzictwa kulturowego i nadwodnej tożsamości, spójności społecznej oraz struktur organizacyjnych [10].

Jednym z głównych zadań w rewitalizacji terenów nadrzecznych miast europejskich jest wykreowanie nadrzecznej przestrzeni publicznej jako ważnego składnika struktury i kompozycji urbanistycznej nabrzeży [10, 11, 12, 13]. Podstawowym warunkiem wszystkich projektów typu „waterfront” jest otwarcie tych terenów na funkcje publiczne oraz odpowiednie ukształtowanie relacji przestrzenno-funkcjonalnych rzeki z miastem [11, 10, 12, 13].

3. STRUKTURA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA TERENÓW NADRZECZNYCH W BYDGOSZCZY

Bydgoszcz jest usytuowana u ujścia rzeki Brdy do Wisły i nad Kanałem Bydgoskim. Specyficzny i unikatowy układ połączeń rzek i kanałów, będący osią struktury przestrzennej miasta, wraz z założeniami urbanistyczno-architektonicznymi terenów związanych z wodą oraz krajobraz dolin rzecznych i Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej nadają miastu indywidualne oblicze i niepowtarzalny kształt. Układ ten jest wynikiem wielowiekowego procesu kształtowania się sieci dolinno-rzecznej na Pomorzu i Kujawach oraz przekształceń spowodowanych intensywną działalnością gospodarczą człowieka.

W Bydgoszczy od XII wieku dominowały funkcje związane z gospodarczym wykorzystaniem rzeki Wisły i Brdy, a od XVIII wieku, także Kanału Bydgoskiego, zwłaszcza handel, przemysł i żegluga. Brda, Wisła i Kanał Bydgoski były nie tylko czynnikiem gospodarczego rozwoju miasta, ale także osią, wzdłuż której rozbudowywała się Bydgoszcz. Wzdłuż Brdy i Kanału lokalizowano szereg inwestycji hydrotechnicznych, a także związanych z przemysłem, gospodarką komunalną oraz usługami lokalnymi i ponadlokalnymi, sportem, turystyką i rekreacją. Do końca XIX wieku miasto pozostawało w ścisłych relacjach ekonomicznych, funkcjonalnych i przestrzennych z rzeką. Z czasem historycznie ukształtowane więzi między miastem a rzeką osłabły. Rozbudowa miasta, rozwój nowych środków transportu i komunikacji lądowej, zwłaszcza kolei, a także przemiany infrastruktury miejskiej przyczyniły się do degradacji rzek i terenów nadrzecznych. Współcześnie na długości kilkudziesięciu kilometrów obszar miejski styka się z rzeką, a tereny nadrzeczne obejmują znaczną część miasta, różniąc się położeniem, rolą i znaczeniem w strukturze miasta, sposobem użytkowania i zagospodarowania, wartościami kulturowymi i architektonicznymi, a także podatnością na wprowadzane zmiany.

Rzeka, a w przypadku Bydgoszczy cały powiązany z nią układ hydrotechniczny, jest osią terenów nadrzecznych. Obszary te są częścią poszczególnych pasm i stref zabudowy oraz stref przyrodniczych tworzących strukturę przestrzenno-funkcjonalną miasta. Tereny nadrzeczne w przeważającej mierze związane są z rzeką Brdą, zróżnicowane wzdłuż jej południkowego i równoleżnikowego biegu pod względem krajobrazu, funkcji i zagospodarowania.

Wzdłuż południkowego odcinka rzeki Brdy spławnej w północnej części miasta (odcinek od północno-zachodnich granic miasta do połączenia rzeki Brdy z Kanałem Bydgoskim) tereny nadrzeczne znajdują się w strefie przyrodniczej dolin rzek oraz strefie zabudowy mieszkaniowej. Tereny te charakteryzują się dużym udziałem terenów zielonych, w tym kompleksów ogrodów działkowych oraz jednorodzinnej i wielordzinnej zabudowy mieszkaniowej o niskiej intensywności. Na tym odcinku tereny nadrzeczne można określić jako potencjalnie zwrócone do wody - ryc. 3, 4 [2, 14, 15].

Na odcinku od połączenia rzeki Brdy z Kanałem Bydgoskim do Mostu Pomorskiego tereny nadrzeczne charakteryzują się dużym zróżnicowaniem sposobu użytkowania i zabudowy wynikającym z położenia w strefie intensywnej zabudowy śródmiejskiej (strefa centralna) oraz w strefie aktywności gospodarczej. Są to tereny śródmiejskiej i staromiejskiej zabudowy mieszkaniowej z usługami, w tym kultury, handlu, oświaty i administracji. Specyficznym elementem zagospodarowania i zabudowy terenów nadrzecznych na tym odcinku są budowle wodne i urządzenia hydrotechniczne (śluzy, jazy i bulwary, elektrownia wodna), w tym wykorzystywane dla celów rekreacyjno-sportowych oraz obiekty zabytkowe o dużych wartościach kulturowych, świadczące o nadrzecznej tożsamości (spichrze i młyny). Na tym odcinku rzeka Brda zmienia swój bieg z południkowego na równoleżnikowy tworząc malowniczy i unikatowy zespół architektoniczno-krajobrazowy Wyspy Młyńskiej wraz z Wenecją Bydgoską. Tereny nadrzeczne na staromiejskim odcinku rzeki Brdy są zwrócone do rzeki, a na śródmiejskich od-

ciniekach potencjalnie zwrócone do rzeki, jak również odcinki odwrócone od Brdy – rys. 3, 4 [2, 14, 15].

W ujściowym, równoleżnikowym odcinku rzeki Brdy do Wisły na terenach nadrzecznych dominuje przemysł wraz z terenami logistyczno-magazynowymi, portem rzeczny, usługi komercyjne oraz handel. Przemysł zlokalizowany na terenach nadrzecznych jest odwrócony od rzeki i nie korzysta z nadrzecznej położenia. W bezpośrednim sąsiedztwie rzeki, wzdłuż całego ujściowego odcinka znajdują się tereny zieleni głównie nieurządzonej, a także ogrody działkowe, przyrodnicze enklawy zieleni nadbrzeżnej i ptactwa wodnego oraz starorzecza rys. 3, 4 [2, 14, 15].

W układzie połączeń rzeki Brdy i Wisły charakterystycznym elementem jest Zbiornik Wodny Brdujście i ujście Brdy do Wisły. Tereny nadrzeczne zlokalizowane nad zbiornikiem Brdujście oprócz funkcji przemysłowych pełnią również rolę rekreacyjno-sportową (tor regatowy, przystanie wodne). W obrębie zbiornika znajduje się zespół budowli hydrotechnicznych i urządzeń wodnych - stopień wodny (śluzy, jaz walcowy Czersko Polskie z przepławką dla ryb i elektrownia wodna).

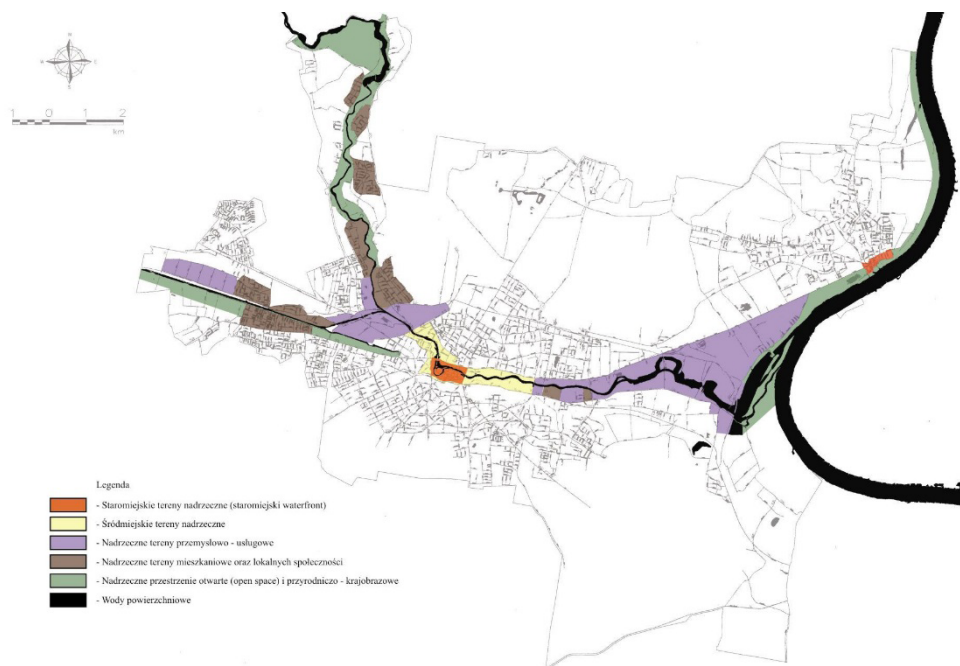
W strukturze miasta tereny nadrzeczne związane są także z rzeką Wisłą w strefie dolin rzek z ograniczonym prawem zabudowy oraz w strefie zabudowy mieszkaniowej o dużej intensywności. Tereny nadwiślańskie mają charakter przyrodniczy i krajobrazowy bowiem są to głównie tereny zieleni oraz tereny rolne. Na terenach tych występuje zabudowa staromiejska Starego Fordonu zwrócona do rzeki, nowa zabudowa wielorodzinna, a także zespoły zabudowy przemysłowej, poprzemysłowej i handlu – tereny odwrócone od rzeki rys. 3, 4 [2, 16, 17].

W zachodniej części miasta tereny nadrzeczne związane są z Kanałem Bydgoskim. Tereny te znajdują się w strefie intensywnego mieszkalnictwa jednorodzinnego oraz aktywności gospodarczych. W większości są to tereny tradycyjnych osiedli jednorodzinnych - potencjalnie zwróconych do rzeki, z udziałem peryferyjnych usług i działalności produkcyjnej – tereny odwrócone od rzeki. W tej strukturze ważną rolę pełnią urządzone, historyczne tereny zieleni nad Starym Kanałem Bydgoskim z zabytkową zabudową hydrotechniczną (śluzy), zwrócone do rzeki (rys. 3, 4).

Część terenów nadrzecznych w Bydgoszczy znajduje się w strefach objętych ochroną prawną, w tym ochrony ujęć wód powierzchniowych, Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego, strefy „A”, „B”, „W” i „AW” ochrony konserwatorskiej, Natura 2000 oraz ochrony przeciwpowodziowej. Na terenach nadrzecznych w strefach ochronnych obowiązują ograniczenia związane z zabudową i zagospodarowaniem oraz sposobem użytkowania [15].

System hydrograficzny wraz z terenami nadrzeczными w Bydgoszczy przez wiele lat nie był postrzegany jako spójne pasmo w łańcuchu współpracy i polityce przestrzennej ale jako poszczególne fragmenty z lokalnymi atrakcjami. Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku podejmowane są jednak pojedyncze działania zmierzające do bardziej efektywnego wykorzystania systemu hydrotechnicznego w zakresie sportu, turystyki i rekreacji wodnej, poprawy stanu czystości wód oraz kształtowania nowoczesnego i funkcjonalnego zagospodarowania terenów nadrzecznych. Większość zadań zapisanych w dokumentach planistycznych i rozwojowych miasta dotyczy głównie terenów nadrzecznych w centrum miasta i ma charakter punktowy i odnosi się do konkretnych miejsc, a nawet pojedynczych obiektów. W okresie ostatnich lat na terenach nadrzecznych powstało kilka ważnych dla miasta obiektów m.in. Opera Nova, Hala Sportowo-Widowiskowa „Łuczniczka”, budynki BRE Banku. Tereny nadrzeczne oraz drogi wodne w Bydgoszczy były także przedmiotem międzynarodowych programów i projektów realizowanych przez Miasto w ramach funduszy europejskich. Zrealizowano

w ten sposób przedsięwzięcia dotyczące m.in. rewitalizacji Wyspy Młyńskiej, terenów nad Starym Kanalem Bydgoskim (projekt Reuris) [2].

Rys. 3. Typologia terenów nadrzecznych – funkcje i fizjonomia
Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Typologia terenów nadrzecznych – relacje przestrzenno-funkcjonalne miasta z rzeką
Źródło: opracowanie własne.

4. REWITALIZACJA TERENÓW NADRZECZNYCH W BYDGOSZCZY W OPINII MIESZKAŃCÓW I ŚRODOWISK OPINIOTWÓRCZYCH

Współczesne podejście do planowania i rewitalizacji obszarów miejskich wymaga uwzględnienia partycypacji społecznej i zaangażowania społeczności lokalnej w sprawy przyszłości lokalnego środowiska. Partycypacyjne podejścia do rewitalizacji jest szczególnie ważne dla terenów nadrzecznych, gdyż pełnią one wiele użytecznych i ważnych społecznie funkcji. Tereny te wymagają, więc kreowania zadbanej, funkcjonalnych oraz dobrze zaprojektowanych i zagospodarowanych miejsc, które odpowiadają potrzebom i oczekiwaniom społecznym.

W celu poznania opinii i oczekiwań różnych środowisk w zakresie użytkowania i zagospodarowania terenów nadrzecznych w Bydgoszczy przeprowadzono zintegrowane wywiady grupowe. W badaniach uczestniczyły trzy grupy respondentów: mieszkańcy miasta, w tym osoby zamieszkujące dzielnice nadrzeczne, środowiska osób związanych z wodą (motorowodniacy, kajakarze, organizacje turystyczne, stowarzyszenia i organizacje branżowe) oraz środowiska opiniotwórcze (przedstawiciele Rady Miasta i Rad Osiedli, przedstawiciele środowisk naukowych, politycznych i społeczno-gospodarczych [2]).

W opinii mieszkańców Bydgoszczy, a także środowisk wodniackich i opiniotwórczych miejskie tereny nadrzeczne powinny pełnić funkcje rekreacyjne i turystyczne, krajoznawcze oraz reprezentacyjne. Mieszkańcy oczekują, że na terenach nadrzecznych zostaną urządzone ścieżki rowerowe i spacerowe, trasy do nordic walking oraz miejsca spotkań towarzyskich. Środowiska i instytucje „zorientowane na wodę” oczekują przystosowania infrastruktury terenów nadrzecznych dla celów turystyki i sportów wodnych (przenoski dla kajaków, infrastruktura cumownicza, oznakowanie szlaków, mariny z pełnym zapleczem). Dla środowisk opiniotwórczych szczególne znaczenie ma generowanie zachowań rynkowych wokół rzeki, udostępnienie terenów nadrzecznych dla strefy biznesu i usług, przygotowanie różnorodnych ofert oraz przywrócenie historycznych funkcji rzeki i terenów nadrzecznych w nowej formule estetycznej, symbolicznej i turystycznej [2].

5. WYZNACZENIE NADRZECZNYCH, PRIORYTETOWYCH OBSZARÓW REWITALIZACJI

Na podstawie przeprowadzonej analizy przestrzenno-funkcjonalnej obszaru badań oraz biorąc pod uwagę znaczną długość i rozległość terenów nadrzecznych w granicach miasta wyznaczono nadrzeczne, priorytetowe obszary rewitalizacji w Bydgoszczy:

1. Obszary odwrócone od rzeki, wyznaczone na podstawie dokonanej w pracy autorskiej waloryzacji.
2. Obszary potencjalnie zwrócone do rzeki, wyznaczone na podstawie dokonanej w pracy autorskiej waloryzacji.
3. Obszary zdegradowane wskazane przez lokalną społeczność w przeprowadzonych dla celów pracy badaniach fokusowych.
4. Obszary kryzysowe i obszary wsparcia wskazane w Lokalnym Programie Rewitalizacji dla Miasta Bydgoszczy na lata 2007-2015.
5. Obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji i działań naprawczych w środowisku, zgodnie z zapisami „Studium” oraz obszary rewitalizacji i rehabilitacji istniejącego zainwestowania zgodnie, ze „Studium”.
6. Obszary wskazane do przekształceń na inne funkcje na podstawie zapisów miejskiego „Programu Rozwoju i Rewitalizacji Bydgoskiego Węzła Wodnego” oraz „Studium”.

7. Obszary wskazane do objęcia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na podstawie miejskiego „Programu rozwoju i rewitalizacji Bydgoskiego Węzła Wodnego” oraz Studium.

Spśród tak wybranych terenów wskazano trzy obszary które są w różnym stopniu zdegradowane oraz zdekapitalizowane, pozostają w niewłaściwych relacjach z rzeką (tereny odwrócone od rzeki, potencjalnie zwrócone do rzeki), nie są objęte aktualnym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego i wymagają szczegółowego opracowania planistycznego lub wymagają przekształceń przestrzenno-funkcjonalnych, a także te, które w opinii mieszkańców wymagają rewitalizacji, a na których można rozwinąć określone potrzeby mieszkańców. Celowo natomiast pominięto nadrzeczne obszary staromiejskie i przemysłowe dla których istnieją już lub są przygotowywane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dotyczące konkretnych zamierzeń inwestycyjnych oraz nadrzeczne tereny zieleni pozbawione wartości urbanistycznych. Wyznaczając nadrzeczne priorytetowe obszary dla rewitalizacji uwzględniono także potrzeby związane z przyszłym rozwojem miasta (modelem przestrzenno-funkcjonalnym) wynikające ze „Studium” uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszczy” oraz innych dokumentów planistycznych. Wybór priorytetowych obszarów nadrzecznych ma charakter subiektywny, jednakże poparty jest wskazaniami społecznymi oraz wynikającymi z różnorodnych opracowań planistycznych.

Priorytetowymi obszarami rewitalizacji są tereny między Brdą i Kanałem Bydgoskim (Obszar 1: Czyżkówko – Okole – Jachcice), śródmiejskie tereny nad rzeką Brdą (Obszar 2: Śródmieście – Okole) oraz usługowo – handlowe zaplecze rzeki Brdy (Obszar 3: Kapuściska – Bartodzieje), (ryc. 5, 6, 7, 8).

Rys. 5. Nadrzeczne priorytetowe obszary rewitalizacji
Źródło: opracowanie własne.

6. KIERUNKI REWITALIZACJI OBSZARÓW NADRZECZNYCH W BYDGOSZCZY. REKOMENDACJE DZIAŁAŃ I PROPOZYCJE ZAGOSPODAROWANIA DLA NADRZECZNYCH, PRIORYTETOWYCH OBSZARÓW REWITALIZACJI

Na podstawie przeprowadzonych badań oraz w świetle przedstawionych europejskich tendencji rewitalizacji terenów nadrzecznych (przykłady rozwiązań europejskich zawiera praca doktorska autorki) można sformułować pewne pożądane kierunki rozwoju i rewitalizacji terenów nadrzecznych w Bydgoszczy oraz zasady kształtowania relacji przestrzenno-funkcjonalnych miasto – rzeka, które powinny być podstawą polityki przestrzennej miasta. Można także zaproponować przykładowe rozwiązania dla różnorodnych działań i zamierzeń inwestycyjnych, dotyczących terenów nadrzecznych celem podjęcia ich przez samorząd oraz podmioty prywatne. Jest to wizja rozwoju nie tylko wąskiej strefy przyrzecznej, lecz dość szerokiego pasa terenów przyległych, powiązanych z rzeką bądź to w sensie przyrodniczym, funkcjonalnym bądź też kulturowym, a także wizja przeobrażenia obecnego stanu zagospodarowania terenów nadrzecznych. Proponowane kierunki rozwoju i rewitalizacji dla terenów nadrzecznych uwzględniają także opinie i oczekiwania mieszkańców miasta, co do kształtowania i zagospodarowania tych terenów oraz uwzględniają prowadzone już działania i inwestycje.

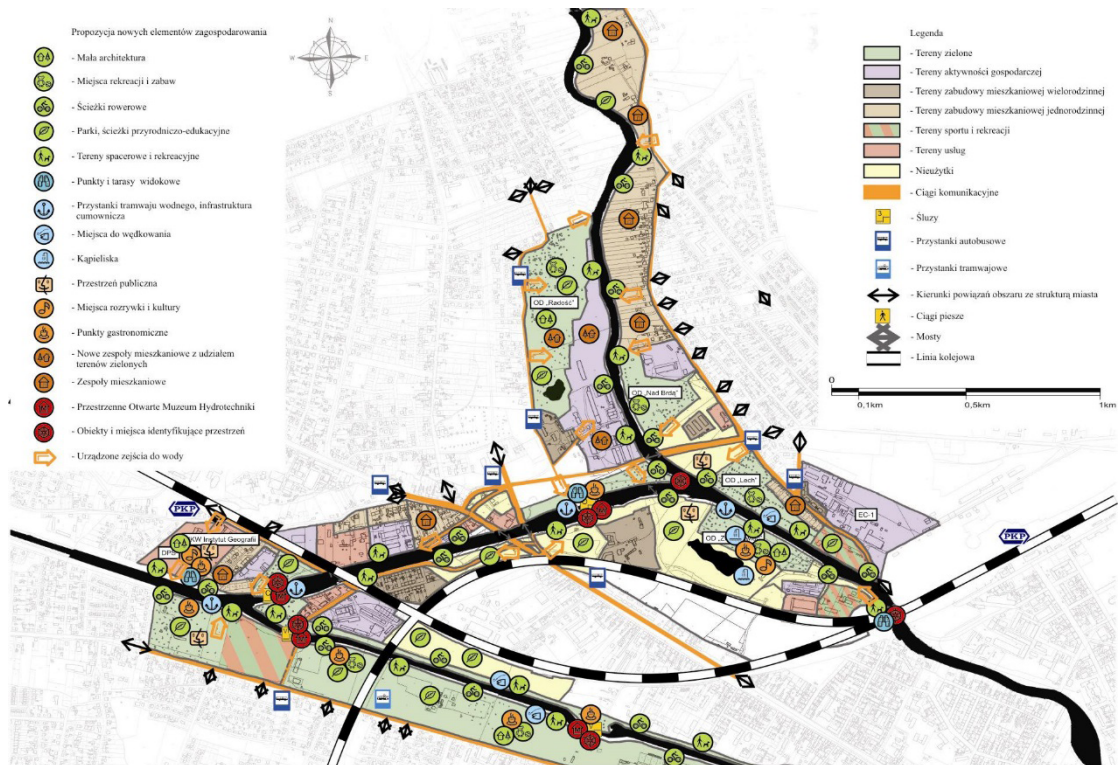
Proponowane kierunki rozwoju i rewitalizacji:

- ciągła poprawa jakości wód rzeki Wisły i Brdy oraz Kanału Bydgoskiego, ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych terenów nadrzecznych oraz ochrona przed powodzią, a także poprawa stanu i funkcjonowania ekosystemów wodnych i od wody zależnych (zgodnie z ideą spójności środowiskowej). Jest to wstępny warunek działań rewitalizacyjnych;
- zwrócenie miasta „frontem do rzeki” oraz wydobycie jego nadrzeczного charakteru;
- przekształcenia funkcjonalno-przestrzenne terenów w sąsiedztwie rzeki Brdy i Wisły oraz Kanału Bydgoskiego w celu umożliwienia realizacji inwestycji podnoszących jakość życia mieszkańców oraz wpływających na tworzenie atrakcyjnego wizerunku miasta. Przekształceń wymagają głównie tereny zdegradowane oraz zdekapitalizowane i pozostające w niewłaściwych relacjach z rzeką (tereny odwrócone od rzeki);
- wprowadzenie na terenach nadrzecznych systemu urządzonych nadrzecznych
- przestrzeni publicznych z lokalnymi atrakcjami wykorzystującymi istniejącą infrastrukturę wodną (na przykład śluzy żeglugowe, Zbiornik Brdujście);
- zaplanowanie i urządzenie terenów zieleni i terenów otwartych (wzdłuż
- niezabudowanych odcinków rzek) oraz kształtowanie pasmowego systemu nadrzecznych terenów ogólnodostępnej zieleni urządzonej i krajobrazowej wraz z infrastrukturą ścieżek pieszych i rowerowych. Stopniowe przekształcanie ogrodów działkowych w tereny zieleni publicznej i rekreacji zbiorowej, a także zapewnienie ciągłości terenów zielonych wzdłuż całego systemu hydrograficznego miasta;
- poszanowanie historycznego dziedzictwa. Dążenie do utrzymania i wyeksponowania obiektów dziedzictwa kulturowego i lokalnej tożsamości związanej z rzeką. Wykorzystanie spichrzy, młynów, stoczni oraz budowli hydrotechnicznych dla nowych funkcji;
- zróżnicowanie funkcji terenów nadrzecznych z pierwszeństwem dla funkcji budujących prestiż, unikatowych, powiązanych funkcjonalnie z rzeką i turystyką wodną. Wprowadzanie różnych form użytkowania, które wymagają bezpośredniego dostępu do wody. Ograniczenie uciążliwej działalności przemysłowej, usługowo-produkcyjnej, składów i magazynów oraz wprowadzenie w sąsiedztwie nadrzecznych terenów przemysłowych stref ochronnych i izolacyjnych;

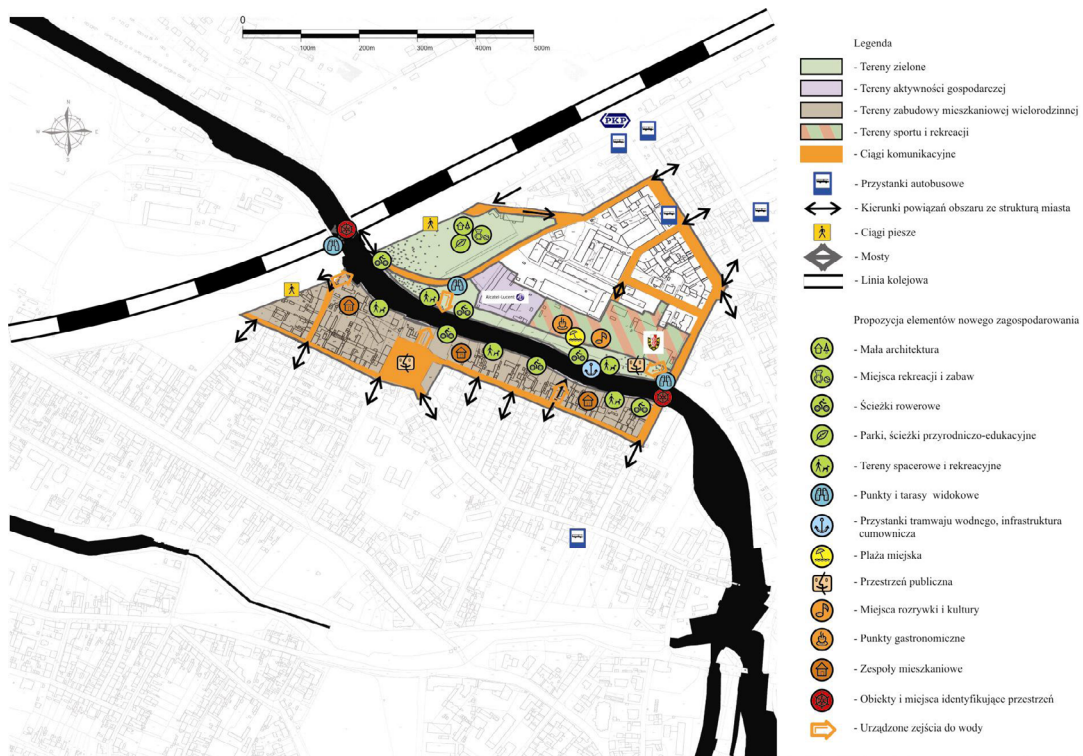
- przełamanie izolacji przestrzennej terenów nadrzecznych, zapewnienie ogólnej dostępności do rzek i nabrzeży oraz skomunikowanie ich ze strukturą miasta,
- unikanie tworzenia przestrzeni ściśle prywatnych na styku z wodą, głównie na terenach przemysłowych i ogrodów działkowych;
- generowanie zachowań rynkowych wokół wody i przygotowanie pola do działań dla biznesu;
- angażowanie społeczności miasta w proces rewitalizacji terenów nadrzecznych;
- wprowadzanie różnorodnych form architektonicznych oraz zagospodarowania przestrzennego podkreślających związki rzeki z miastem w nowej jakości architektonicznej i wykorzystanie zasobu jakim jest widok na wodę,
- współpraca z miastami regionu oraz miastami krajów zlokalizowanymi wzdłuż drogi wodnej E70 oraz E40 w celu turystycznego wykorzystania rzek.

Dla trzech wybranych nadrzecznych, priorytetowych obszarów rewitalizacji określono następujące rekomendacje działań rewitalizacyjnych i propozycje zagospodarowania (wybrane przykłady):

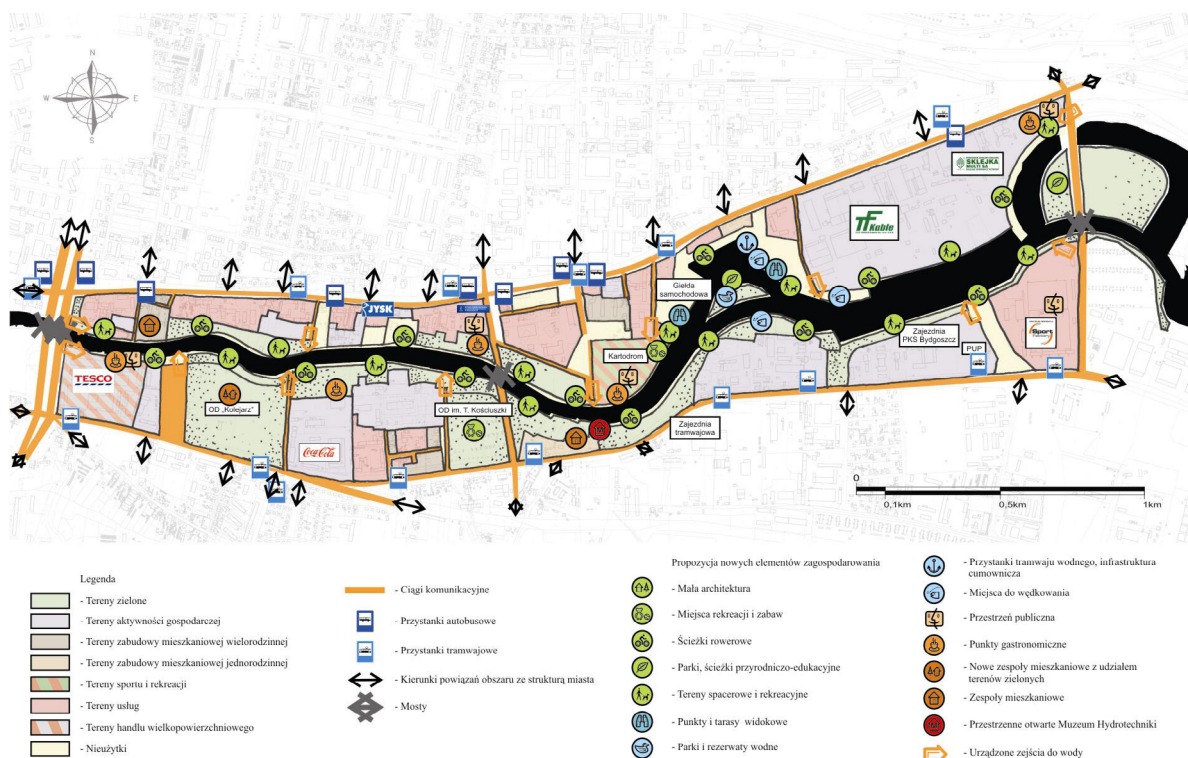
- wytyczenie i urządzenie nowych ciągów spacerowych i ścieżek rowerowych wzdłuż Brdy i Kanału Bydgoskiego jako alternatywnych tras komunikacyjnych oraz poprawa stanu zagospodarowania istniejących ciągów;
- oznakowanie, uczytelnienie, uporządkowanie i uatrakcyjnienie zejść do wody, wprowadzenie akcentów architektonicznych, małej architektury i sztuki;
- urządzenie ogólnodostępnych nadrzecznych terenów zielonych i sportowo-rekreacyjnych, w tym parków i rezerwatów wodnych, ogrodów nadrzecznych placów zabaw wraz ze ścieżkami przyrodniczo-edukacyjnymi i ścieżkami zdrowia;
- wykreowanie nadrzecznych przestrzeni publicznych o zróżnicowanym charakterze oraz określonym programie użytkowania miejsca nad wodą (zaplanowanie funkcji i aktywności) – bookspace, dancefloor, baseny rekreacyjne, miejsce do kąpiel, plaża miejska, riverside bar, kluby, mała gastronomia, wydarzenia kulturalne, wypożyczalnie sprzętu pływającego, i rowerów itp.;
- budowa infrastruktury nadbrzeżnej, w tym miejsc do siedzenia, bulwarów, punktów widokowych, zejść do wody, pomostów, kładek, miejsc obserwacji przyrody itp.;
- wprowadzenie funkcji mieszkaniowych, turystycznych, kulturalnych rekreacyjnych i sportowych;
- rekultywacja i przekształcenie przestrzenno-funkcjonalne terenów poprzemysłowych oraz przygotowanie nowych terenów inwestycyjnych pod zabudowę mieszkaniową wielorodzinną;
- wprowadzenie nowych rozwiązań i oferty mieszkaniowej. Nowoczesna zabudowa mieszkaniowa z usługami, mieszkania z atrakcyjnym widokiem na rzekę i Kanał, duży udział terenów zielonych między zabudową, ogólnodostępną, nadrzeczna strefa rekreacyjno-wypoczynkowa (obszar 1 i 3);
- modernizacja istniejącej infrastruktury i terenów rekreacyjno-sportowych oraz ich adaptacja do współczesnych potrzeb mieszkańców i turystów;
- wprowadzenie identyfikacji (oznakowania) obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków hydrotechniki oraz przygotowanie dla wybranych obiektów i terenów programu funkcjonalno-użytkowego (koncepcji produktu turystycznego) ;
- utworzenie Otwartego, Przestrzennego Muzeum Hydrotechniki wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

Rys. 6. Tereny między Brdą i Kanałem Bydgoskim (Obszar 1) - propozycje zagospodarowania
 Źródło: opracowanie własne

Rys. 7. Śródmiejskie tereny nad rzeką Brdą (Obszar 2) – propozycje zagospodarowania
 Źródło: opracowanie własne.

Rys. 8. Handlowo – usługowe zaplecze rzeki Brdy (obszar 3) - propozycje zagospodarowania
Źródło: opracowanie własne.

PODSUMOWANIE

Przedstawione kierunki i rekomendacje działań rewitalizacyjnych dla terenów nadrzecznych w Bydgoszczy, w tym dla przykładowych, priorytetowych obszarów rewitalizacji wynikają z przeprowadzonych, szczegółowych badań struktury przestrzennej tych terenów, analiz lokalnych dokumentów planistycznych, badań społecznych oraz analiz europejskich tendencji rozwoju miast nadbrzeżnych. Badania te pokazują jak wielki potencjał tkwi w miejskich terenach nadrzecznych, który może być wykorzystany dla różnorodnych form użytkowania tych terenów przez mieszkańców miasta, turystów, środowisk wodniackich i rowerowych. Kierunki i rekomendacje działań rewitalizacyjnych mogą być podstawą dla wytycznych planistycznych w zakresie rozwoju i rewitalizacji nadrzecznych obszarów miejskich. Głównym narzędziem działań rewitalizacyjnych, podejmowanych w mieście powinien być plan pilotażowy tzw. master plan, który regularnie uaktualniany kierować będzie zadaniami krótkoterminowymi w ramach długoterminowej wizji rozwoju terenów nadrzecznych.

Rewitalizacja terenów nadrzecznych ujęta całościowo mogłaby stać się elementem wspierającym rozwój miasta, przyczynić się do osiągnięcia nowego stanu jakościowego znacznej przestrzeni miejskiej, a przede wszystkim przyczynić się do określenia nowego profilu rozwojowego Bydgoszczy. To, jaki ten profil będzie, powinno wynikać z kodu genetycznego miasta, z jego wartości przestrzenno-symbolicznych, z funkcji, które jest w stanie przyjąć i rozwinąć.

BIBLIOGRAFIA

- [126] Lorens P., *Rewitalizacja frontów wodnych jako element procesu odnowy miast*, w: *Przestrzeń w zarządzaniu rozwojem regionalnym lokalnym*, K. Markowski (red.), Biuletyn KPZK, 2004, 211, PG. 2004, 179-205
- [127] Muszyńska – Jeleszyńska D., *Tereny nadrzeczne w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej Bydgoszczy, Problemy rozwoju i rewitalizacji*, praca doktorska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2012
- [128] Kaniecki A., *Problematyka wodna w środowisku miejskim*, w: *Wody powierzchniowe Poznania. Problemy wodne obszarów zurbanizowanych*, A. Kaniecki, J. Rotnicka (red.), Poznań 1995, 1, 19-25
- [129] Pancewicz A., *Rzeka w krajobrazie miasta*, Politechnika Śląska, Gliwice 2004
- [130] Chaline C., *La dynamique urbain*, Presses Universitaires de France, Paryż 1980
- [131] Chasseriau A., Peyon J.P., *Le projet île de Nantes, ou comment la ville se réconcilie avec son fleuve*, CESTAN, Université de Nantes, ESO – UMR 6590 CNRS, MSH ANGE GUÉPIN, Nantes, 2004, 22, 41-50
- [132] Billert A., *Problemy rewitalizacji miast*, Skrypt dla studentów Studium Gospodarki Przestrzennej Rozwoju i rewitalizacji miast i obszarów wiejskich, UAM w Collegium Polonicum w Słubicach, materiały niepublikowane, Słubice 2005
- [133] Lorens P., *Rewitalizacja frontów wodnych nadmorskich miast portowych*, rozprawa doktorska, PG, Gdańsk 2001
- [134] Lorens P., *Rewitalizacja miast planowanie i realizacja*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2010
- [135] Tölle A., *Przekształcanie terenów przemysłowych w Berlinie według „dziesięciu postulatów zrównoważonego rozwoju miast nad wodą*”, *Problemy Ekologii Krajobrazu* 2009, t. XXIV, 101-113
- [136] Bruttomesso R., *The Strategic Role of the Waterfront in Urban Redevelopment of Cities on Water*, w: *Large Scale Urban Development*, P. Lorens P. (red.), Politechnika Gdańska, Gdańsk 2001, 11-17
- [137] Meyer H., *Water in the City as the Core of the Public Domain*, w: *Large Scale Urban Development*, P. Lorens (red.), Politechnika Gdańska, Gdańsk 2001, 24-32
- [138] Tölle A., *Restrukturyzacja miejskich obszarów nadwodnych, Aspekty urbanistyczne, zarządzające i społeczno-kulturowe*, Biuletyn Instytutu Geografii Społecznej i Gospodarki Przestrzennej UAM, Seria "Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna" 2010, 10
- [139] Program Rozwoju i Rewitalizacji Bydgoskiego Węzła Wodnego, Bydgoszcz 2006
- [140] Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Bydgoszczy, Bydgoszcz 2009